Buurten binnen de oude dorpskern

Kerkplein en Bergweg

Als we ons een beeld proberen te vormen van de situatie rondom de kerk en de Bergweg aan het eind van de 18e eeuw, dan blijkt die flink te verschillen met de huidige toestand. Alleen de kerktoren heeft, dank zij enkele renovatie-beurten, de tand des tijds doorstaan en behoudt nog steeds fier het overzicht over het dorp. Verder is bijna alles onherkenbaar veranderd.

De toenmalige kerk was een bouwvallig, nogal vreemd geconstrueerd gebouw. Aan de Stokkumse kant ervan leunde een al even krakkemikkig klein schooltje. Aan de andere kant van de kerk bevond zich de begraafplaats, waarover een openbaar voetpad liep. Direct grenzend aan dit kerkhof lag de boerderij Vedders, nu de woning van Dina Klumpers en destijds toepasselijk Kerkhof genoemd. Op de plaats waar bakker Freek Jansen tegenwoordig een terras heeft stond vroeger een waterput; gezien de nabijheid van het kerkhof een, uit hygiënisch oogpunt, nogal ongelukkig gekozen plek.

Bergweg nog zonder bebouwing en onverhard omstreeks 1928

De toren werd door de koster, die er tegenover woonde, gebruikt als opslagplaats. Hij had er zelfs een mestvaalt en boven in de toren hield hij massa's duiven. De zegeningen van een kerk bleken voor hem een direct en praktisch nut niet bij voorbaat uit te sluiten. Uiteraard was het terrein rondom de kerk niet geplaveid. Terugkijkend vanuit de twintigste eeuw maakt het geheel een wat morsige, maar tegelijkertijd ook rustige en vredige indruk.

Rondom het kerkplein stonden verspreid en vaak in bouwvallige staat de huisjes van handwerk- en ambachtslieden. Er bestond duidelijk nog geen welstandscommissie. De bewoners van deze huizen leefden van de inkomsten uit dit handwerk en de agrarische producten die hun eigen stukje grond en wat vee opleverden. Ze haalden in de loop van de ochtend hun koe(ien) van stal, waarna ze door een hoeder (een schooljongen of mindervalide) werden samengedreven en naar de Meene gebracht, waar ze konden weiden. Alles ging in slowmotion, zonder geronk van tractoren of ander gemotoriseerd lawaai. Slechts enkele kakelende kippen, wat spelende kinderen bij de school en buurvrouwen die onderling het lokale nieuws uitwisselden, verstoorden de diepe rust. De sfeer zoals Wim Sonneveld die weemoedig bezingt in Het dorp , met als conclusie: Ik was een kind, hoe kon ik weten dat dit voorgoed voorbij zou gaan ... .

De Bergweg, natuurlijk onverhard, leek meer op een sloot dan op een weg. Bij een flinke regenbui stroomde het water met geweld vanaf de berg door deze sloot naar beneden. Ter

hoogte van het huidige pand Bergweg 1, stroomde het naar rechts en kwam ongeveer tussen café, Smit en de Plusmarkt in het dorpscentrum terecht. Daar belandde het in een sloot, die tussen de huidige Coberco en Eungs Schöppe richting Oabrahams Venneke liep. Dit alles moet een slordig en smerig beeld opgeleverd hebben; maar slechts weinigen zullen zich daarom bekommerd hebben.

Het aanzicht van de Bergweg veranderde drastisch in de loop der jaren; voornoemde sloot werd omgetoverd in een geplaveide straat met riolering en aan weerszijden keurige woningen. Het beeld werd begin deze eeuw bovendien nog eens ingrijpend gewijzigd door leem-afgravingen ter hoogte van Bergweg 30/32. In die tijd is ook de steile helling aan de oostzijde van de berg ontstaan.

Grotestraat en Holterweg

Inwoners van het Markelo van tweehonderd jaar geleden zouden, als ze het begrip gekend hadden, bevestigen dat de bebouwde kom destijds ophield ter hoogte van de huidige slijterij Kistemaker. Op de plaats van afhaalchinees Welkom was vroeger een smederij gevestigd.

Nauwe doorgang in de Grotestraat met rechts Hotel de Zwaan en smederij Dollekamp en links bakker Jan van Hein.

Die smederij stond, vanwege het brandgevaar, aan de rand van de dorpskern.

In de richting Holten was er vanaf de smederij geen bebouwing meer, op enige boerderijtjes na. Als we het toenmalige wegennet projecteren op de huidige bebouwing dan zien we bij de fietsenzaak van Frederiks de doorgaande weg naar Deventer naar links afbuigen. Over het tegenwoordige fietspad, achter Blankenstein langs, liep deze zomerweg naar Deventer voorbij manege Meenderink, richting Breukink, daarna naar de doorwaadbare plaats in de

Schipbeek (nabij de huidige Hoge Brug) en tenslotte via de Wippert naar Deventer. Er werd alleen s winters, bij hoog water in de Schipbeek, via Holten naar Deventer gereisd.

De Tolweg, die toen nog Elkinksteeg heette, zien we vrijwel in de winkel van Frederiks uitkomen op de Grotestraat. Er was daar sprake van een soort plein, dat men de plas noemde. Aan dit plein stond de vroegere boerderij Snels. Links er van liep dus de hiervoor beschreven zomerweg naar Deventer. Rechts er van liep ook nog een weggetje, vanaf de huidige Tolweg achter de tegenwoordige wasserette van garage De Croon langs. Deze weg kwam uit nabij de toegangsweg naar de Kop'ren Smorre en vertakte zich vervolgens in de Dijkerhoek tot diverse weggetjes. Een daarvan liep door tot de huidige kruising Leusmanweg - Slagendijk. Vanaf dat punt, richting Holten, was er slechts woeste grond, zo hier en daar doorsneden door karrensporen.

Pas omstreeks 1825, bij de aanleg / verharding van de weg Deventer-Duitse grens, heeft de Holterweg z n huidige tracé, gekregen. Aanvankelijk liep er een diepe sloot langs, zodat de later gebouwde woningen van Blankenstein en Revoort slechts via een bruggetje waren te bereiken.
Na de aanleg van deze nieuwe weg besloot de rijksoverheid tol te gaan heffen, om zo de kosten te dekken. Daartoe werd er een tolhuis gebouwd op de plaats waar nu de winkel van Blankenstein is gevestigd.

De Grotestraat, voorzover liggend in het oude centrum, werd al in 1660 verhard en in 1809 nog eens gemoderniseerd. De straat droeg toen de voor zichzelf sprekende (bij)naam de Keistraote .
Met het oog op de toenemende verkeersdrukte is de straat daarna nog vele keren verbreed. De laatste keer, begin jaren zeventig, gebeurde dit zelfs heel rigoureus. Eeuwenoude en beeldbepalende panden, als Kistemaker (Görkink), Wissink (hotel De Zwaan) en boerderij Eungs werden toen gesloopt om de doorstroming van het verkeer op de toenmalige E-8 te bevorderen.

T.v.Amerongenstraat - Wiemerinkhoek

Het eerste deel van de Taets van Amerongenstraat en de bebouwing rond de huidige parkeerplaats van de Edah behoorde altijd tot de oude dorpskern. Er bevond zich hier ooit een soort brink, waarop en waaromheen op een nogal ongeordende wijze verschillende, overwegend kleine boerderijtjes gebouwd waren. Bovendien werd hier markt gehouden; in een tijd zonder winkels dus een belangrijke ontmoetingsplaats. De markt - toen hoofdzakelijk voor vee - werd pas begin deze eeuw verplaatst naar het Kerkplein. Het beeld van dit deel van de Taets van Amerongenstraat is in de loop der tijd eigenlijk weinig gewijzigd.

De Wiemerinkhoek daarentegen is onherkenbaar veranderd. In deze kleine boerenbuurtschap die begon bij de parkeerplaats van de Edah en zich grofweg uitstrekte over het gebied nu omsloten door de Tolweg, de Prinses Irenestraat en de Goorseweg plus het voorste deel van de Koekoek, nu bijna volledig bebouwd met straten en huizen, stonden vroeger verschillende grotere boerderijen verspreid tussen de akkers en de stukjes bos.
De mensen leefden er dicht bij elkaar en bij de natuur op boerderijen met de grote deeldeur naar de wegkant. Deze deur was de belangrijkste in- en uitgang van de boerderij. Ze sprong terug tussen de stallen, waardoor er voor de deeldeur een overdekte ruimte werd gevormd: het zogenaamde oonderschoer . Daarin stond bijvoorbeeld een kruiwagen met veevoer en allerlei

akkergereedschappen droog en wel. Daarboven hingen bonen en andere veldvruchten ‘s winters droog en luchtig.
De brink, het ruime grazige plein achter de boerderij was door hoge eiken overschaduwd.

Buurvrouwen uit de Wiemerinkhoek gaan omstreeks 1926 gezamenlijk op pad.

Achter die hoge bomen stond wat lager houtgewas met daartussen verwaarloosde hoekjes met een veelkleurige flora van brem, bramen, brandnetels en ander onkruid.
Verschillende schuurtjes en schöppen lagen om de boerderij verstrooid; het ene voor wagens, een ander voor brandstof (hout, turf en schadden) en een derde voor varkens. Opvallend was ook de aardappelhut, half in de grond, waar een grote voorraad voor mens en dier werd bewaard. Verder stonden er enkele graanbergen met vier roeden en een rieten kap, die op en neer gevijzeld kon worden.
Naast het woonhuis een klein huisje met riet of pannen gedekt en meestal erg in verval, ook wel het geheim gemak genoemd. Achter de koestal was de mestvaalt en ook aan de andere kant achter de varkenshokken was een vaalt en daar vond men ook de varkensloop een omheinde ruimte waarbinnen de knorrende huisdieren wat konden rondscharrelen.
Voor of naast het huis was gewoonlijk de put met een wip en een zwengel, waaraan de emmer hing. Daarnaast het hok (soms een ton) van de waakhond, een schildwacht die vanwege de overlast van landlopers en kwaadwillend volk in vroeger tijden geen weelde was.
Uit het raam van de woning keek men in het bloementuintje en de moestuin van moeder de vrouw met daarachter de met een hoge beukenheg omheinde bongerd, met vaak een iemenschoer waar de strooien bijenkorven stonden opgesteld.
Al die boerderijen waren met elkaar verbonden door binnenweggetjes die gedurende het natte seizoen nauwelijks begaanbaar waren.

Het beeld van de Wiemerinkhoek is onherkenbaar veranderd; vooral door de aanleg van wegen zoals o.a. de Prinses Irenestraat en de Loosboerstraat. De daarna volgende afbraak van de boerderijen Loosboer (1962), Elkink (1965), Lammertink (1967), Kistemaker en de Fokker

(1968), Sligman onder de molen (1971) en Leegten (1988) maken het extra moeilijk om de oude situatie te reconstrueren.

Beaufortplein en Stationsstraat

Het zijn twee ingrepen uit een niet te ver verleden geweest, die een beeldbepalende invloed hebben gehad op deze omgeving. Enerzijds was dat de aanleg van het Beaufortplein met de omliggende bebouwing en anderzijds de verlegging van de Stationsstraat in verband met de nieuwbouw van het gemeentehuis.
Beaufortplein en omgeving waren 200 jaar geleden niet meer dan landbouwgrond, waar later een boerderij (Arend Meenderink) en een grote woning (Lichtendahl) werden gebouwd. De huidige Stationsstraat was in vroeger tijden niet veel meer dan een smal slingerend pad en heette toen ook anders, n.l. de Kerkendiek; één van de vele zogenaamde kerkepaden die richting kerk en kerkhof liepen.

Molen van Buursink omstreeks 1930 aan de Stationsstraat

Die paden ontstonden toen de pas gekerstende heidenen naar hun nieuwe heiligdom - de kerk – moesten en niet langer, als voorheen naar de (centrale) offerplaatsen. Aan kerkbezoek op zon- en feestdagen was “in den beginne” na de kerstening niet te ontkomen. En er waren meer veranderingen: op de daarvóór zo gebruikelijke lijkverbrandingen stond bijvoorbeeld ineens de doodstraf. Om dit heidens gebruik tegen te gaan en te controleren, waren rouwstoeten verplicht langs vastgestelde wegen, de zogenaamde “dodenwegen”, richting kerk te gaan, om aldaar de doden te laten begraven. Omdat bij doop en huwelijk de eindbestemming vrijwel dezelfde was, werden deze paden en wegen ook bij die gebeurtenissen afgelegd. Een gebruik dat lange tijd in stand is gebleven.

De Stationsstraat was ooit beduidend minder belangrijk dan de weg die toen de verbinding vormde tussen dorpscentrum en de Roosdom. Die weg begon bij boerderij Truuks, volgde ongeveer de Kloppertstraat en de Molenstraat en liep vervolgens via de Roosdomsweg richting de broekgronden en Lochem. De toenmalige Roosdomsweg boog vlak voor de boerderij Morsman rechtsaf en liep daarna dicht langs Endeman en Boswinkel richting Roosdomsbrug. (Deze weg vormde ter plaatse de gerns tussen de marken Stokkum en Markelo). Bij Morsman ging een aftakking naar links, die achter langs de boerderij Kloots in de richting van Gelkink, Ikkink enz. liep.

Ook de Stations**weg** bestond vroeger nog niet, of was op z’n best een karrespoor. De hoofdweg naar Stokkum liep destijds vanaf Truuks door Beusbergen (ongeveer het tracé van

de huidige Korthals Alteslaan), kwam bij Koenderink op de huidige Stationsweg en volgde vanaf Vruwink de tegenwoordige Kerkweg, richting Stokkum.
Na de aanleg van de spoorlijn en de bouw van het NS-station, werd in 1865 de weg naar Stokkum, vanaf Truuks door Beusbergen en vandaar recht door de Stokkumeres, verhard. Daarvoor werd het overtollige grind gebruikt dat was opgegraven bij De Hulpe ten behoeve van de aanleg van de spoorbaan. Deze nieuwe weg werd toepasselijk de Stokkumer grindweg genoemd.

Toen de Kerkendiek (de huidige Stationsstraat) in 1897 rechtgetrokken en verhard zou worden, moesten de aangelanden flinke stukken grond afstaan. Dit ging ook toen al niet altijd van harte, zo blijkt uit de raadsnotulen.
Begin jaren zeventig werd het tracé van de Stationsstraat nogal ingrijpend aangepast, omdat vanaf toen de nieuwgebouwde vleugel van het gemeentehuis met een bocht moets worden “omzeild”. Anders gezegd: de vleugel (met het platte dak) staat grotendeels daar waar vroeger de Stationsstraat begon.

Goorseweg

De vroegere weg vanaf Markelo’s dorpscentrum tichting Goor, liep tussen Eungs Schöppe en de Coberco door, over het terrein van de huidige Coöperatie, achter de huidige dokterswoning langs om uit te komen bij de boerderij Truuks. Deze onverharde weg, genaamd de “Keuninksteege” werd op dit traject vergezeld door een sloot die fungeerde als open riool. Vanaf Truuks boog de weg af naar rechts en liep vervolgens ongeveer via de huidige Nachtegaallaan richting Beukenlaantje.

Bakkerij Schuurman omstreeks 1930 aan de Goorseweg 4/6

Toen in 1823 van overheidswege een nieuwe rijksstraatweg van Deventer naar de Duitse grens werd geprojecteerd, was de gemeenteraad er als de kippen bij om die weg door het centrum van Markelo gelegd te krijgen. Tot dan liep de doorgaande weg vanaf Holten over de Borkeld en de Hoch, via herberg de Pot en het eerste deel van de Herikeresweg naar Goor. Geïnspireerd door met name economische motieven was bestuurlijk Markelo zeer ingenomen met het aanvankelijke resultaat van deze lobby en de extra welvaart die het uiteindelijk zou opleveren.

Terwijl de gemeenteraad nog zat na te genieten van de toezegging, kwam de provincie met een schriftelijke nuancering waarin een financiële bijdrage in de kosten werd verlangd. Een bijdrage die voor de gemeente neer zou komen op een extra jaarlijkse last van 182 gulden.

Een behoorlijk groot bedrag voor die tijd, resulterend in een belastingverhoging van 10 procent voor alle inwoners.
Vooral de raadsleden uit Stokkum en Elsen bleken daarop ineens veel minder gecharmeerd van deze nieuwe weg door het dorp. Zij waren bij nader inzien van mening dat hun marke nauwelijks zou profiteren van de omlegging.
Als compromis ging er uiteindelijk een voorstel naar de provincie om de financiële bijdrage om te zetten in een ondersteuning in natura. Toegezegd werd dat elk gezin gedurende twee dagen één persoon zou leveren die bij de aanleg van de nieuwe weg zou assisteren, goed voor in totaal 1000 manuren. De provincie weigerde dit aanbod omdat het teveel organisatorische problemen zou opleveren, zodat niet onder de lokale belastingverhoging viel uit te komen.

DE nieuwe weg werd uiteindelijk niet door de Keuninksteege aangelegd, maar iets zuidelijker, aan de andere kant van de boerderij Eungs richting Truuks. Bij Truuks liep hij – zoals ook nu nog – rechtuit richting Goor, door een veenachtig stuk grond, genaamd het Oabrahams Venneke.